

mgr Przemysław B. Tomanek
Wydział Filologiczny UJ

**Publicystyka polityczna Dmytra Doncowa
z lat 1910–1944 w świetle politolingwistyki**

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Ewy Komorowskiej

Promotor pomocniczy: dr Gabriela Dudek-Waligóra

AUTOREFERAT

Prezentowana rozprawa ma charakter interdyscyplinary, stanowiąc próbę przedstawienia twórczości publicystycznej Dmytra Doncowa (1883–1973) z uwzględnieniem uzupełniających się wzajemnie perspektyw badawczych. Zebrany do analizy materiał potraktowany został wieloaspektowo, w rezultacie czego ukraiński myśliciel przedstawiony został jako autor funkcjonujący w określonej epoce i uwarunkowaniach społeczno-politycznych, publicysta o wyrazistym temperamencie politycznym, a zarazem jako erudyta, którego wyróżniała bogata wiedza zarówno historyczna, jak i literacko-filozoficzna.

Obszerna spuścizna Doncowa doczekała się w ostatnich latach kompetentnych badań, prowadzonych w oparciu o metodologię badań historycznych i politologicznych. Nie było jednak dotychczas, jak się wydaje, w badaniach nad twórczością Dmytra Doncowa prac o charakterze lingwistycznym, które realizowałyby zaproponowaną w niniejszej rozprawie perspektywę badawczą. Kierunek ten pozwala rozpatrywać analizowany materiał w ujęciu interdyscyplinarnym, czyli z uwzględnieniem językowych środków oddziaływania na odbiorcę, interpretowanych również z punktu widzenia politolingwistyki w głębokiej analizie pragmatycznej i w zanurzeniu historyczno-kulturowym. Z uwagi na charakter analizowanych tekstów i dla realizacji celów językoznawczej interpretacji twórczości ukraińskiego publicysty posłużono się metodologią wypracowaną przez politolingwistykę. W polu zainteresowania badawczego znalazły się środki językowe, jakimi posługiwał się Doncow dla osiągnięcia celu, którym dla każdego publicysty i myśliciela jest wywarcie wpływu na odbiorcę i nakłonienie go do zmiany sposobu myślenia.

Korpus materiałowy stanowią wybrane teksty publicystyczne autorstwa Dmytra Doncowa z lat 1910–1944. Za datę początkową przyjęto rok 1910, gdyż w tym właśnie roku

опублікований został pierwszy ważny tekst Doncowa¹, stanowiący w istocie jego debiut publicystyczny. Cezurą końcową stał się natomiast rok 1944, kiedy to ukazała się ostatnia² z książek, opublikowanych przez ukraińskiego ideologa w tym okresie³. Na potrzeby politolingwistycznej analizy wyselekcjonowanych zostało ponad sto reprezentatywnych tekstów, wśród których znalazły się:

- a) referaty i wykłady, wydane z czasem jako odrębne druki,
- b) artykuły publikowane w czasopiśmie,
- c) eseje historyczno-polityczne,
- d) książki.

Pierwszą grupę tekstów reprezentują referaty i wykłady wygłoszone przez Doncowa, które następnie zostały wydane w postaci odrębnych druków. znalazły się wśród nich m.in. *Школа а релігія, Сучасне політичне положенє нації і наші завдання*⁴ czy *Юнацтво і пласт*⁵.

W skład analizowanego materiału wchodzi także opublikowane przez ukraińskiego publicystę we wskazanym okresie liczne artykuły, które ukazały się na szpaltach takich czasopiśmie jak m.in. „Наш Голос” (1911), „Українська жизнь” (1912/1913), „Шляхи” (1916/1917), „Заграда” (1923/1924), „Літературно-Науковий Вістник” (1922–1932), „Державна нація” (1927), „Вістник” (1933–1939) oraz „Батава” (1941).

Osobną grupę stanowią opracowania, eseje oraz analizy wydane przez Doncowa odrębnym drukiem; w grupie tej znalazły się m.in. następujące teksty: *З приводу одної ереси, До моїх політичних одностудців, Історія розвитку української державної ідеї, Міжнародне положення України і Росія, Мазєпа й мазєпинство, Українська державна думка і Європа, Поетка українського Рісорджіменту (Леся Українка), Дурман соціалізму*.

Wśród książek, które zostały wydane przez ukraińskiego autora w tym okresie i trafiły do korpusu badawczego, znajdują się wydawnictwa: *Підстави нашої політики*⁶, *Націоналізм*⁷, *Де шукати наших історичних традицій*⁸ i *Дух нашої давнини*.

¹ Д. Донцов, *Школа а релігія* (Реферат виголошений на з'їзді української академічної молодіжи у Львові в липні 1909 року, Львів 1910).

² Д. Донцов, *Дух нашої давнини*, Прага 1944.

³ Моґлобы то, rzecz jasna, stanowić temat oddzielnych badań, wydaje się jednak, że dla prześledzenia zasadniczych etapów kształtowania się Doncowa jako myśliciela teksty powstałe przed emigracją za ocean są wystarczającym źródłem.

⁴ Д. Донцов, *Сучасне політичне положенє нації і наші завдання*. (Реферат виголошений на II Всеукраїнськїм студентськїм з'їзді в липні 1913 року у Львові), Львів 1913.

⁵ Д. Донцов, *Юнацтво і пласт*, Львів 1928.

⁶ Д. Донцов, *Підстави нашої політики*, Відень 1921.

⁷ Д. Донцов, *Націоналізм*, Львів 1926.

Należy przy tym zaznaczyć, że w skład korpusu materiałowego włączone zostały teksty zarówno podpisane imieniem i nazwiskiem, jak i sygnowane kryptonimami autora, takimi jak m.in.: Д., Д.Д. czy O.B. oraz pseudonimami Devius i Д. Варнак. Wśród analizowanych tekstów znalazły się też artykuły bez wskazanego autora (np. artykuł *Action directe*), które jednak w zgodnej opinii specjalistów przypisywane są jednoznacznie Doncowowi⁹.

Podjmując się tak zakrojonej lingwistycznej analizy omawianej publicystyki należy pamiętać, że Doncow ukształtował się jako myśliciel w zależności od współczesnych mu i popularnych wówczas w Europie nurtów i prądów filozoficzno-intelektualnych. Wydarzenia pierwszej połowy XX wieku, naznaczonej dwiema wojnami światowymi oraz powstaniem dwóch systemów i państw totalitarnych – dla których ideologicznym oparciem były doktryny bolszewizmu i narodowego socjalizmu – również nie pozostały bez wpływu na ewolucję poglądów ukraińskiego myśliciela.

Przyjęta metoda interpretacji faktów językowych w pełnym zanurzeniu społeczno-kulturowym pozwala – jak sądzę – na odczytanie intencji autora tekstów politycznych. W tym szerokim opisie materiału badawczego pomocna stała się metoda profilowania znaczeń, która pozwoliła na tzw. podświetlanie, czyli wyróżnianie znaczeń istotnych dla danego punktu widzenia i równocześnie pozostawiania w cieniu tych kwestii, które w danym opisie nie stanowią istoty zagadnienia. Taki sposób analizy stworzył możliwość pokazania Doncowa zarówno jako *homo politicus*'a o głębokim poczuciu misji ideowej, jak i obywatela świata o rozległych zainteresowaniach naukowych i czytelniczych oraz szerokich horyzontach intelektualnych.

Ze względu na wskazany powyżej cel rozprawy oraz specyfikę korpusu badawczego przyjęta została metodologia opisu ukazująca działalność publicystyczną Doncowa zarówno z punktu widzenia biografii intelektualnej myśliciela ideologicznego, jak i przede wszystkim w ujęciu językoznawczym, przy czym wspomniane perspektywy są wobec siebie wzajemnie komplementarne. Wydaje się bowiem, że nie sposób dokonać opisu języka Doncowa bez konkretnych odniesień do wątków ideowych, czerpiących z aktualnych dla epoki prądów intelektualnych i pojawiających się na tle zachodzących wydarzeń polityczno-społecznych.

Zasadniczym celem pracy jest językowy opis twórczości publicystycznej Doncowa w ujęciu politolingwistycznym, jako że właśnie politolingwistyka – wykorzystując rozmaite

---

⁸ Д. Донцов, *Де шукати наших історичних традицій*, Львів 1938.

⁹ Do takiej zgodnej konkluzji licznych badaczy prowadzi analiza tekstologiczna, wskazująca na wyraźne cechy dystynktywne stylu ukraińskiego autora.

środki analizy lingwistycznej, w tym również narzędzia z zakresu pragmalingwistyki i komunikacji językowej – umożliwiają zaprezentowanie możliwie najpełniejszego obrazu badanych wypowiedzi, a także ich systematyzację i ewaluację.

Wszystkie wykorzystane i analizowane w niniejszej pracy cytaty oraz fragmenty artykułów i książek Dmytra Doncowa prezentowane są w przekładzie na język polski w tłumaczeniu autora rozprawy.

Struktura pracy obejmuje: wstęp, pięć rozdziałów zasadniczych, zakończenie, bibliografię, spis tabel i wykresów oraz streszczenie w języku angielskim. Wstęp pracy stanowi wprowadzenie w specyfikę opisu twórczości publicystycznej D. Doncowa. Zasygnalizowano w nim charakter pracy, łączący w sposób komplementarny interpretację społeczno-historyczną z analizą lingwistyczną. Omówiony został w nim także zakres materiału badawczego oraz kompozycja pracy.

W pierwszym rozdziale rozprawy została nakreślona sylwetka Dmytra Doncowa z uwzględnieniem intelektualnej ewolucji publicysty. Rozdział ten jest wprowadzeniem w ideologiczną działalność publicystyczną Doncowa poprzez wszechstronne naświetlenie sytuacji politycznej epoki oraz periodyzację analizowanej publicystyki. Zawarte zostały w nim także odniesienia społeczno-polityczno-historyczne, tworzące tło dla mieszczącej się w dalszych częściach rozprawy analizy językoznawczej.

Rozdział drugi zatytułowany „Politolingwistyka jako dziedzina badań” stanowi próbę ułożenia twórczości D. Doncowa w perspektywie badań językoznawczych, będąc zarazem wprowadzeniem w dziedzinę politolingwistyki. W rozdziale tym zawarte zostały różne ujęcia politolingwistyki, interpretacje tekstu i dyskursu politycznego oraz charakterystyka zjawisk argumentacji, perswazji i manipulacji jako środków tekstowych i dyskursywnych w politolingwistyce.

Kolejny, trzeci rozdział rozprawy pt. „Pragmatyczne aspekty komunikacji językowej” prezentuje teoretyczne podstawy pragmatycznego opisu materiału badawczego, zgodnie z przyjętym założeniem, że pragmalingwistyka pozwoli zaprezentować całościowy opis działań językowych postrzeganych w zanurzeniu historyczno-kulturowym.

W rozdziale czwartym, zatytułowanym „Cel pracy, materiał i metodologia opisu”, przedstawiono cel rozprawy, scharakteryzowano korpus badawczy, a także przedstawiono przyjętą metodologię.

Natomiast piąty, najobszerniejszy rozdział pracy, zatytułowany „Publicystyka Dmytra Doncowa w świetle politolingwistyki”, stanowi zasadniczą, analityczną część rozprawy, w której znalazł miejsce wieloaspektowy opis zgromadzonego materiału w ujęciu

politolingwistycznym, z wykorzystaniem narzędzi służących do pragmatycznego opisu zjawisk językowych mających odzwierciedlenie w tekstach politycznych. Wyodrębnione i scharakteryzowane zostały tutaj liczne typy dyrektywnych aktów mowy: rada, propozycja, prośba, żądanie, ostrzeżenie, a także akty chwaleń, deprecjacji itd. Ponadto przedstawione zostały środki pragmatyczne – w tym m.in. wartościowanie jako narzędzie perswazji, prowokacja, szokowanie czy tworzenie obrazu wroga – a także chwytów erystycznych oraz środki stylistyczne.

Na podstawie przeprowadzonej analizy obszernej bazy źródłowej kształtuje się obraz publicysty, który z polemiczną swobodą i wysoką kompetencją pragmatyczną włada językiem jak orężem w toczonych przez siebie walce politycznej. Wykorzystując zdobyte doświadczenie polityczne, znajomość procesów społecznych oraz głęboką wiedzę Doncow w sposób sugestywny, żonglując słowami i cytatami, argumentuje, perswaduje, a niekiedy nawet manipuluje dla osiągnięcia zamierzonych celów.

Przyjęta metodologia pozwoliła przedstawić i usystematyzować funkcje zidentyfikowanych w korpusie badawczym aktów mowy w podejściu pragmatycznym. Efektem tego jest konkluzja, że szczególne miejsce zajmują w nim akty dyrektywne. Reprezentowany w tekstach politycznych Doncowa dyrektywny akt mowy *rada* wyrażany jest w różnorodny sposób, m.in. poprzez: wskazanie bezalternatywności rozwiązań czy sugestię powszechności postulowanych idei i rozwiązań. Natomiast akt mowy *propozycja* przejawia się poprzez takie środki językowe, jak użycie słów-działań. Dostrzec można również występowanie w wybranych fragmentach analizowanych materiałów słów-wyborów: albo... albo... (w formule „musimy wybrać: albo... albo...”). Z kolei w akcie mowy *żądanie* Doncow w formie nakazowej przedstawia konieczność podjęcia postulowanych działań. Jedną z metod perswazyjnych jest w tym przypadku stworzenie tła argumentacyjnego poprzez ukazanie grożących wspólnocie niebezpieczeństw i zarysowanie potencjalnych opcji wybrnięcia z sytuacji zagrożenia. Dostrzec należy, że kolejny dyrektywny akt mowy, jakim jest *zakaz*, wyrażany jest często *explicite*, przy użyciu gramatycznej formy 1 os. liczby mnogiej. : „nie mamy prawa...” oraz w formie imperatywno-bezosobowej. Analiza korpusu badawczego ujawnia także model, według którego w badanej twórczości publicystycznej realizuje się dyrektywny akt mowy *ostrzeżenie*. W tym przypadku przeświadczony o własnej nieomyślności autor umieszczając się na pozycji autorytetu dokonuje oceny sytuacji politycznej, po czym tworząc plastyczne i sugestywne obrazy zagrożeń przekonuje i ostrzega czytelnika przed grożącymi mu niebezpieczeństwami.

Akt mowy *chwalenie* realizuje się w postaci gloryfikowania Ukrainy i narodu ukraińskiego, cywilizacji szeroko rozumianego Zachodu, ale także w formie „samochwalenia”, czyli aktu *chwalenia się*. Zauważyć można, że z jednej strony wyłania się autorska tendencja do chwalenia w stosunku do szeregu zjawisk i zagadnień rodem ze świata idei i polityki (takich jak wartości kulturowe czy walory cywilizacyjne), ale z drugiej strony publicysta – przedstawiając się odbiorcy w roli niekwestionowanego autorytetu – w sposób wyrazisty realizuje akt mowy *chwalenie* poprzez chwalenie siebie samego.

Jak wynika z analizy tekstów, znaczącą rolę pełnią w nich akty deprecjonujące. Zebrany materiał potwierdza, że w badanej publicystyce Doncowa akt deprecjonowania nie tylko odgrywa rolę fundamentalną, ale służy także określonym celom politycznym: z jednej strony deprecjonowanie ma uzmysłwić odbiorcom czego winni się wystrzeżać i przed czym bronić, z drugiej zaś strony deprecjacja jest zawołaną formą edukacji społecznej.

Analiza korpusu badawczego skutkuje wyłonieniem wielu fragmentów, w których wyróżnia się funkcja wartościująco-emotywna. Prowadzi to do spostrzeżeń, że D. Doncow w roli narzędzia perswazji często wykorzystuje zabieg wartościowania, przy czym zasadniczym celem takich zabiegów jest przekonywanie odbiorcy do przyjęcia za swoją proponowanej przez nadawcę oceny rzeczywistości i wywieranie w ten sposób wpływu na kształt światopoglądu recypienta. Wart podkreślenia jest fakt, że w publicystyce D. Doncowa wartościowanie przybiera dwie formy, przyjmując postać wartościowania pozytywnego i negatywnego: ten sam pod względem mechanizmu zabieg wartościowania może otrzymywać bowiem odmienne wektory.

Z analizy przykładów występowania zjawiska pragmatycznego efektu zaskoczenia, wynika, że tym chwytem, sprowadzającym się do prowokowania odpowiedniej reakcji odbiorcy, ukraiński myśliciel posługuje się chętnie. Użycie opisanych środków świadczy o tym, że nadawcą powoduje wyraźny zamiar zaszokowania, wstrząśnięcia odbiorcą i sprowokowania go do refleksji, zmiany światopoglądu, a w efekcie do podjęcia postulowanych przez nadawcę działań.

Szczegółowa analiza materiału pozwoliła wydobyć także te fragmenty, w których ukraiński ideolog konsekwentnie tworzy obraz wroga. Wśród rozmaitych środków językowych wykorzystywanych dla konstruowania wizerunku wroga wyróżniają się m.in. świadome tworzenie dychotomicznego układu „My-Oni”, prowokowanie ksenofobii czy dyskredytacja przeciwnika.

Analiza zebranego materiału przekonuje, że jednym ze sposobów oddziaływania Doncowa na odbiorcę jest posługiwanie się różnego typu chwytami erystycznymi, wśród

których znajdujemy manipulację, ironię, żonglowanie autorytetem, przeciwstawienie, odwołania do nauki, mitologii czy przysłów. Na podkreślenie zasługuje przy tym fakt, że te erudycyjne odwołania i cytaty z punktu widzenia wizerunku nadawcy realizują jeszcze jedno zadanie, służąc mu swą funkcją autokreacyjną.

Manipulacja językowa jest wprawdzie zjawiskiem niełatwym do zdefiniowania i zidentyfikowania, tym niemniej jednak wnikliwa analiza zebranego materiału pozwala stwierdzić, że manipulacja przejawia się w nim w sposób niesłychanie różnorodny, m.in. przez sugerowanie czytelnikowi odpowiedniego sądu, przez ataki *ad personam*, schlebianie odbiorcy, oskarżanie adwersarza o uleganie wrażliwym podszeptom, sugestię nieszlachetnej plebejskości zwalczanego światopoglądu czy też skojarzenie przeciwników ideowych z kalectwem i niewolniczą naturą.

Analiza materiału pokazuje, że w publicystyce D. Doncowa istotną funkcję pełniła ironia, wykorzystywana przede wszystkim w celu ośmieszenia i dyskredytacji przeciwników politycznych. Podkreślić warto, że ironia pełniła w analizowanych tekstach jeszcze jedną ważną funkcję, służąc jednocześnie bezpośrednio zdeprecjonowaniu oponenta i wzmocnieniu własnego wizerunku nadawcy.

Dmytro Doncow z zamiarem potwierdzenia słuszności własnych koncepcji i tez wykorzystuje częstokroć mechanizm żonglowania autorytetem, obejmujący zarówno powoływanie się na prace wybitnych uczonych i ludzi kultury w celu usankcjonowania wypowiedzianych diagnoz i opinii, jak i posługiwanie się obcym autorytetem dla dezawuowania przeciwników i ich opinii. W twórczości publicystycznej Dmytra Doncowa wyraźnie odzwierciedla się charakterystyczny dla niego sposób myślenia w kategoriach rywalizacji, walki, przeciwstawienia. Przeciwstawienie/opozycja jako chwyt erystyczny obejmuje u niego szerokie *spectrum* tematyczne i osobowe. Ukraiński publicysta dokonuje ponadto w wielu fragmentach swych tekstów także antynomicznego zestawienia konkretnych osób oraz uosabianych przez nie wartości i światopoglądów.

W publicystyce politycznej D. Doncowa wyróżnić można szereg wypowiedzi zawierających autorskie erudycyjne cytaty i odwołania do dzieł kultury, literatury i nauki. Prezentuje się w nich ukraiński autor jako człowiek wszechstronnie wykształcony, swobodnie sięgający zarówno do skarbnicy przysłów, jak i do osiągnięć nauki i dzieł literatury.

Analiza zebranego materiału prowadzi do konstatacji, że w swej politycznej publicystyce Dmytro Doncow chętnie posługiwał się metaforą. W korpusie badawczym wyróżniają się fragmenty zawierające szczególnie spektakularne egzemplifikacje metaforyki choroby i kalectwa, metafory degeneracji, wynaturzenia, metafory odwołujące się do

seksualności człowieka czy też oryginalne przykłady zastosowania metaforyki „niepogrzebanych trupów politycznych”. Podkreślić należy, że Doncow zadziwiająco często ucieka się do metaforyki czerpiącej ze sfery ludzkiej seksualności. Bliższa analiza prowadzi do wniosku, że użycie tego rodzaju metafor realizuje dwa cele nadawcy: z jednej strony jest radykalną formą dyskredytacji przeciwnika, dezawuuującą go i odzierającą w oczach odbiorcy nie tylko z godności, ale także z intelektualnych i moralnych sił witalnych, np. przez zasugerowanie impotencji, duchowej kastracji czy bezpłodności ideowej, z drugiej zaś nosi cechy mechanizmu zaskoczenia, szokowania odbiorcy, z zamiarem zwrócenia i przykucia jego uwagi na poruszanych kwestiach.

Analiza materiału badawczego prowadzi do wniosków, że istotną funkcję pełnią w nim także zwroty i wyrażenia obcojęzyczne, realizujące w omawianej publicystyce ważną funkcję perswazyjną: posłużenie się nimi dawało nadawcy możliwość oszołomienia odbiorcy erudycją autora będąc zarazem mechanizmem służącym wzbudzaniu szacunku, a nawet podziwu dla intelektualnego formatu nadawcy.

W perspektywie chronologicznej na podstawie zgromadzonego i przebadanego materiału dają się dostrzec istotne zmiany w charakterze języka ukraińskiego myśliciela. Na przestrzeni trzydziestu z górą lat wyraźnie daje się zauważyć dynamika zmian języka D. Doncowa: w miarę, jak na Ukrainę spadały kolejne klęski, odsuwające perspektywę suwerenności państwowej, zwiększało się nasycenie języka wypowiedzi myśliciela ciemnymi barwami i tonami apokaliptycznymi. Równoległe z tym publicystyka Doncowa zaznawała także innych przekształceń, a modyfikacji ulegała również treść wypowiedzi: ze zwiastującej obiecujące zmiany, przez werbalizowane przeczucie narastającego konfliktu, aż po wizje wręcz kasandryczne.

Analiza zebranego materiału dowodzi, że styl wypowiedzi Doncowa był zawsze erudycyjny, intelektualny, czasem niemalże naukowy, co zresztą stało w jaskrawym kontraście z wyrażaną *expressis verbis* niechęcią publicysty do oświeceniowego racjonalizmu i skłonnością do wynoszenia w polityce na plan pierwszy pierwiastków emocjonalnych. Nawiasem mówiąc ten swoiście irracjonalny trend był typowy dla wielu faszyzujących i przejawiających skłonności do autorytaryzmu ideologów burzliwej pierwszej połowy XX stulecia, naznaczonej powszechnym kryzysem europejskiej demokracji i wzrostem poparcia dla nacjonalistycznych populistów o tendencjach totalitarnych.

Erudycyjna maniera wypowiedzi Doncowa stawiała ukraińskiemu czytelnikowi jego tekstów spore wymagania, sądzić wręcz można, że styl ten mógł nawet zrażać do lektury słabiej wyrobionego odbiorcę.

Podsumowując należy skonstatować, że na podstawie analizy zebranego materiału wyłania się obraz Dmytra Doncowa jako nietuzinkowego publicysty politycznego, ideologa ukraińskiego „czynnego nacjonalizmu”, który zaangażowany był w sprawy ukraińskie do tego stopnia, że nawet w tekstach z pozoru poruszających tylko zagadnienia kultury (jak w esejach poświęconych ukraińskiej literaturze czy recenzjach dzieł literatury pięknej) nie mógł powstrzymać się od propagowania własnych, *stricte* politycznych idei.

Należy w tym miejscu nadmienić, że wspomniane pełne pasji zaangażowanie ideowe prowadziło nieraz myśliciela do niebezpiecznego utożsamiania wroga politycznego Ukrainy (w postaci carskiej Rosji czy bolszewizmu) z narodem rosyjskim, którego naturalną emanacją miałyby być rosyjskie elity polityczne prowadzące względem Ukrainy politykę imperialną. Fragmenty analizowanych tekstów, w których ukraiński ideolog konstruuje językowy obraz wroga mogą i powinny być szczególnie dzisiaj – po dwudziestowiecznych doświadczeniach zbrodniczych totalitaryzmów i w czasach, w których nie tylko w Europie odradzają się tendencje ksenofobiczne i nacjonalistyczne – aktualnym ostrzeżeniem przed wykorzystywaniem języka do antagonizowania grup społecznych i narodowych oraz szerzenia ksenofobii. Nawet jeśli Doncow posługiwał się tym narzędziem z zamiarem obrony swego kraju i rodaków przed rzeczywistym wrogiem i realnym z jego strony zagrożeniem, to nie sposób nie zauważyć, że we fragmentach swych wypowiedzi, budujących wizerunek Rosji i Rosjan jako konsekwentnego nieprzyjaciela, niebezpiecznie zbliżał się do granicy, za którą może rodzić się zjawisko określane dzisiaj mianem „mowy nienawiści”.

Podsumowując pragnąłbym wyrazić przekonanie, że prezentacja w rozprawie wspomnianych zagadnień, ich analiza i zaproponowana systematyka otworzą drogę do dalszych językoznawczych badań nad twórczością nie tylko Dmytra Doncowa, ale także innych ważnych ukraińskich myślicieli politycznych okresu międzywojennego. Pozwoliłoby to uzupełnić badania prowadzone w kluczu historycznym i politologicznym uwzględnieniem perspektywy lingwistycznej, stwarzając tym samym szansę na nakreślenie w pełniejszym świetle szlaków ewolucji ukraińskiej myśli politycznej I połowy XX wieku zarówno w jej formie, jak i w treści.